

05

COLLECȚIA BIBLIOTECA BANCI NAȚIONALE
A ROMÂNIEI
SERIE NOUĂ

ȘTEFAN I. DUMITRESCU

**TRATAT
DE MONETĂ**

Schimbul
și tehnica monetară

 CURTEA VECHÉ
PUBLISHING

Cuprins

9	<i>Ștefan I. Dumitrescu, un strălucit reprezentant al școlii economice românești</i>
25	<i>Notă asupra ediției</i>
29	Prefață la ediția a doua
31	Tabla de materii
45	Cuvânt introductiv
	Partea I
53	SCHIMBUL
	Capitolul I
55	Evoluția schimbului
55	<i>1. Considerații asupra condițiilor de viață ale omului</i>
58	<i>2. Despre producție</i>
63	<i>3. Diviziunea muncii</i>
65	<i>4. Schimbul de bunuri și servicii. Valoarea lor</i>
71	<i>5. Noțiunea de valoare</i>
90	<i>6. Economia de schimb</i>
93	<i>7. Diferite forme ale economiei de schimb</i>
98	<i>8. Formarea piețelor</i>
101	<i>9. Bursa</i>
	Capitolul II
106	Instrumentul de schimb în cadrul economic
106	<i>1. Dificultatea de a compara valoarea bunurilor în schimbul natural sau direct</i>
109	<i>2. Necesitatea instrumentului de schimb</i>
112	<i>3. Ușurința schimbului cu ajutorul instrumentului de schimb</i>
116	<i>4. Foloasele instrumentului de schimb pentru economie</i>
117	<i>5. Primele instrumente de schimb</i>
122	<i>6. Raportul între instrumentul de schimb și cel de măsură a greutateilor</i>

	Capitolul III
126	Instrumentul de schimb și bunurile sociale
126	<i>1. Noțiunea de bun social</i>
129	<i>2. Funcția instrumentului de schimb față de bunurile sociale</i>
131	<i>3. Deosebirea dintre instrumentul de schimb și celelalte bunuri</i>
135	<i>4. Despre preț</i>
143	<i>5. Mecanismul formării prețurilor</i>
154	<i>6. Despre capital—formele și importanța capitalului pentru economia națională</i>
169	<i>7. Despre credit</i>
187	<i>8. Despre bănci</i>
	Partea a II-a
195	MONETA ȘI TEHNICA MONETARĂ
	Capitolul IV
197	Moneta ca instrument de schimb
197	<i>1. Instrumentul de schimb</i>
203	<i>2. Apariția monetei</i>
212	<i>3. Istoricul monetelor vechi</i>
223	<i>4. Monetele fără valoare intrinsecă și monetele spoite</i>
226	<i>5. Istoricul monetelor din ținuturile locuite de români</i>
230	<i>6. Privire asupra baterii de monetă românească</i>
234	<i>7. Crearea monetei</i>
249	<i>8. Originea monetei</i>
255	<i>9. Definițiile monetei</i>
266	<i>10. Unitatea monetară</i>
269	<i>11. Funcțiile monetei</i>
279	<i>12. „Valoarea“ și „puterea de cumpărare“ a monetei</i>
294	<i>13. Diferitele feluri de monetă</i>
311	<i>14. Biletul de bancă</i>
323	<i>15. Moneta de bancă sau moneta scripturală</i>
333	<i>16. Deosebirea dintre moneta manuală și moneta scripturală</i>
340	<i>17. Plățile fără numerar</i>
377	<i>18. Practica monetară</i>
399	<i>19. Sistemul monetar bazat pe etalonul-aur</i>

- 404 20. *Sistemul monetar cu etalon sâmbure-aur (Goldkernwährung)*
410 21. *Sistemul monetar cu etalon schimb-aur (Gold Exchange Standard)*
418 22. *Sistemul monetar cu etalon-hârtie*
422 23. *Etalonul monetar-muncă*
425 24. *Rolul băncilor de emisiune în construcția monetară*
447 25. *Tendențe actuale în evoluția băncilor de emisiune*

Capitolul V

457 Moneta în schimbul internațional

- 457 1. *Schimbul internațional*
460 2. *Funcțiile monetei în schimbul internațional*
464 3. *Balanța comercială și balanța de plăți sau balanța conturilor*
475 4. *Taxa scontului cu diferitele sale teorii*
480 5. *Punctele de intrare și de ieșire ale aurului (Gold Points)*
483 6. *Cursul de schimb și formarea lui*
489 7. *Sisteme de schimb internațional și de lichidare*

Capitolul VI

506 Moneta internațională

- 506 1. *Ideea de monedă internațională*
536 2. *Monetele federale*
539 3. *Convențiile monetare între state și uniunile monetare*
563 4. *Considerații critice asupra monetei internaționale și asupra convențiilor monetare*
567 5. *Proiecte de înțelegeri monetare internaționale*

Capitolul VII

587 Politica monetară

- 587 1. *Rolul politicii monetare*
591 2. *Masa monetară și dinamica sa*
598 3. *Viteza de circulație a monetei*
607 4. *Teoria cantitativă a monetei. Variantele acestei teorii*
620 5. *Mutațiile monetare*
623 6. *Inflația monetară*
636 7. *Deflația monetară*
644 8. *Devalorizare și depreciere monetară. Valorizare și apreciere monetară*

647	<i>9. Stabilizarea monetară</i>
655	<i>10. Politica de open market</i>
658	<i>11. Dreptul de proprietate asupra monetei</i>
663	<i>12. Datoriile în monedă</i>
695	Bibliografie
707	<i>Lista de lucrări, studii, articole și manuscrise ale prof. dr. doc. Ștefan I. Dumitrescu</i>
713	<i>Post-scriptum sau imagini uitate la Tratatul de monedă</i>
716	<i>Interviu acordat de Ștefan I. Dumitrescu lui Vasile Ifrim pentru Tribuna Studentului Economist, oprit de la apariție de cenzura comunistă, 1974</i>
718	<i>Fotografii din arhiva personală a prof. univ. dr. George Virgil Stoenescu</i>
723	<i>Indice de nume</i>

Ștefan I. Dumitrescu, un strălucit reprezentant al școlii economice românești

În august 2007, piețele financiare au intrat într-o eră a turbulențelor și volatilității, iar în următorii doi ani, economia mondială a cunoscut cea mai severă criză financiară globală de după cel de al Doilea Război Mondial. Prețurile caselor au scăzut, bursele de valori s-au prăbușit, șomajul s-a amplificat, iar firmele și populația au constatat că nu mai pot obține împrumuturi. Principalele bănci centrale ale lumii au trebuit să răspundă prin reducerea bruscă a ratelor dobânzilor și alimentarea masivă cu lichidități a sistemelor bancare, iar unele guverne au fost nevoite să cheltuiască miliarde de dolari pentru salvarea instituțiilor financiare de importanță sistemică. În pofida acestor măsuri energice, menite să ducă la stabilizarea sistemului financiar mondial și la impulsivarea vieții economice la nivel global, după un deceniu de la izbucnirea crizei, mediul economic internațional se caracterizează, încă, printr-o redresare economică modestă, șomaj ridicat și crize ale datoriei publice în unele state. Criza financiară globală și consecințele acesteia au demonstrat astfel încă o dată, dacă mai era nevoie, importanța sistemului financiar-bancar pentru desfășurarea normală a activității economice și rolul major pe care factorul monetar îl are în buna funcționare a economiei.

În acest context, reeditarea *Tratatului de monetă* al profesorului Ștefan I. Dumitrescu, apărut în anul 1948 sub egida Academiei de Științe Comerciale și Cooperatiste din București, constituie o modalitate de repunere în circuitul de idei științifice a unei remarcabile contribuții românești la cunoașterea modului în care funcționează economiile contemporane. Această a treia ediție, apărută în condițiile grafice excelente caracteristice colecției „Biblioteca Băncii Naționale a României“ (serie nouă), constituie un valoros instrument de lucru pus la dispoziția studenților, doctoranzilor și, în general, a tuturor celor care doresc să înțeleagă fenomenele financiar-monetare actuale.

*

Deoarece în titlul cărții apare cuvântul „monetă“, care, în prezent, nu se mai folosește, sunt necesare câteva precizări etimologice. Cuvântul „monedă“, utilizat adesea, la ora actuală, pentru a desemna toate categoriile de bani, nu numai piesele metalice — se spune, de exemplu, „monedă scripturală“, „de cont“, „electronică“ etc.—, provine de la atributul „Moneta“ al zeiței romane Junona, semnificând „Sfătuitoarea“, „cea care avertizează“, în templul căreia statul roman a instalat unul dintre primele ateliere de batere a monedei. În limba română, etimologia este însă mai complicată, deoarece cuvântul nu provine direct din latina veche, ci a fost adoptat ca neologism din neogreacă, iar aceasta, la rândul său, l-a preluat din dialectul venețian, unde, potrivit normelor locale, se pronunță aspru: „moneda“. De aceea, în limba română, corect este „monedă“, și nu „monetă“.¹ Pe de altă parte, termenul de „monetar“ (de exemplu, „sistem monetar“) este derivat din limba franceză, de la „monétaire“; de aceea, nu este corect a spune „monedar“.² Totuși, ca un semn de omagiu adus profesorului Ștefan I. Dumitrescu, s-a păstrat grafia *monetă* în prezenta ediție.

În orice caz, dincolo de terminologia utilizată, esența conceptului rămâne ceva ce este general acceptat în schimbul bunurilor și serviciilor sau pentru stingerea datoriilor. În „economia monetară“, spre deosebire de „economia naturală“, bunurile se vând pe monedă, moneda cumpără bunuri, iar schimbul direct de bunuri (trocul) constituie o excepție. Moneda este, în primul rând, un instrument de schimb, însă unul extraordinar de eficient, fără de care umanitatea nu ar fi putut atinge creșterea producției și a nivelului de trai pe care le-a cunoscut în ultimele două secole. Această idee este exprimată de Ștefan I. Dumitrescu astfel: „... instrumentul monetar, când nu este stăpânit cu siguranță și fermitate, se poate transforma din instrumentul cel mai ingenios pe care l-a creat omenirea, pentru a-și putea înlesni schimbul și traiul, într-un izvor de rătăcire și suferință cum nu îl poate aduce niciun alt cataclism“.³

*

Studiul influenței complexe pe care moneda o exercită asupra funcționării economiei unei țări sau a unei zone monetare se realizează, în prezent, în cadrul unei discipline specializate: „economia monetară“ (*Monetary Economics*). Aceasta este o ramură a științei economice (*Economics*), care se ocupă de un spectru larg de probleme, de la natura și funcțiile monedei la efectele pe care le exercită modificările cantității de monedă asupra economiei „reale“.

Disciplina s-a prefigurat istoric și rămâne strâns legată de macroeconomie. Cu toate acestea, analiza monetară modernă a încercat

1. Apud A. Graur, *Monedă, dar monetar*, Revista Economică nr. 2/1976, p. 31.

2. *Ibidem*.

3. Ștefan I. Dumitrescu, *Tratat de monetă*, ediția prezentă, p. 294.

să elaboreze o fundamentare microeconomică pentru unele procese monetare macroeconomice, cum ar fi, de exemplu, formarea cererii de monedă (comportamentul vitezei de circulație a monedei). Ceea ce se urmărește prin aceasta este identificarea relațiilor monetare susceptibile a fi utilizate la nivel microeconomic și macroeconomic, inclusiv cunoașterea influenței acestor relații asupra cererii agregate de bunuri.

Din punct de vedere epistemologic, această disciplină economică este o simbioză—încă neîncheiată și uneori contradictorie—între teoretizarea apriorică și generalizarea datelor de observație factuală.

Teoria monetară, mai mult sau mai puțin formalizată, descrie așa-numita „economie monetară“, în accepțiunea deja menționată: economia în care se utilizează moneda și, eventual, alte instrumente financiare.⁴ Această manieră de tratare a fenomenelor monetare se bazează pe teoriile economice mai generale, cum ar fi teoria economică clasică, teoria marginalistă, teoria echilibrului general etc. De-a lungul timpului, teoria monetară a inspirat numeroase investigații empirice.

A doua modalitate de abordare a fenomenelor monetare, inițiată, de exemplu, de A. Smith, T. Tooke, H. Thornton etc., constă în analiza cantitativă a relației dintre monedă și prețuri; această abordare se regăsește în modelele econometrice cu care operează știința economică modernă.

Necesitatea utilizării ambelor abordări—teoretică și empirică—provine din faptul că existența monedei nu este consecința unei demonstrații teoretice, ci un *datum* instituțional. Însă integrarea acestei dimensiuni instituționale a monedei într-o viziune de ansamblu asupra modului de funcționare a economiei se confruntă cu dificultăți care depind de metoda adoptată. Interacțiunea dintre teorie și fapte se manifestă în toate cazurile în ambele direcții—de la teorie la fapte și de la fapte la teorie—,însă, la fel ca și în alte științe, verificarea teoriilor depinde de perspectiva din care este privită realitatea.

În plus, chestiunea este complicată de faptul că dezvoltarea acestei discipline economice are relevanță directă pentru soluționarea problemelor practice cu care se confruntă elaborarea și aplicarea politicii monetare. Însă, deoarece bazele teoretice ale politicii monetare nu sunt valabile decât în anumite condiții particulare, acțiunea statului în domeniul monetar are șanse de succes doar în situațiile concrete respective. O anumită politică monetară nu poate fi aplicată, deci, în alte situații decât în cea în

4. În limba română, sintagma „economie monetară“ desemnează, așadar, atât o disciplină economică specializată (*Monetary Economics*), cât și obiectul acestei discipline (economia în care se folosește moneda), ceea ce poate da naștere la confuzii. Problema este mai generală, deoarece termenul de „economie“ se folosește, la rândul său, pentru a desemna atât o anumită știință (știința economică, *Economics*), cât și obiectul acestei științe (ansamblul activităților unei colectivități umane referitoare la producție, distribuție și consum de bunuri). La fel ca în alte cazuri, confuziile se elimină prin luarea în considerare a contextului.

care a fost concepută inițial, deși, eventual, aceste situații se aseamănă prin prisma parametrilor lor cantitativi. În aceste condiții, este dificilă, dacă nu imposibilă, delimitarea netă a caracterului teoretic sau empiric al lucrărilor prin care se evaluează—explicit sau implicit—politicile monetare duse de către autorități.⁵

O mare parte a lucrărilor actuale în domeniul monetar sunt studii econometrice. Într-adevăr, econometria are în prezent un rol important în știința economică, deoarece constituie o abordare intermediară între teorie și fapte, care permite testarea unor ipoteze, calibrarea modelelor matematice construite pe baza diverselor teorii, formularea și verificarea unor predicții etc. Econometria este, totuși, o disciplină foarte riguroasă, care are propria sa funcție cognitivă și propriii săi specialiști. De aceea, manualele universitare din domeniul monetar nu conțin, de regulă, prezentări exhaustive ale elementelor econometrice subiacente, ci mai mult interpretări ale principalelor rezultate obținute.⁶

Din cauza acestei interacțiuni complexe între aspectele teoretice și empirice ale „economiei monetare” ca disciplină economică, precum și a legăturii strânse cu aspectele praxiologice ale politicii monetare, organizarea prezentării conținutului său este întotdeauna mai mult sau mai puțin convențională.⁷

*

Din această perspectivă actuală, *Tratatul de monetă* apare ca un manual destinat studenților de la o instituție de învățământ superior economic din România de la sfârșitul anilor '40. Conținutul și structura sa au fost concepute pe baza lucrărilor de referință existente în acea perioadă, astfel încât să permită atingerea unui obiectiv didactic: inițierea în cunoașterea mecanismelor, instituțiilor și tehnicii monetare. După cum precizează autorul în prefață, el a intenționat să prezinte evoluția teoriilor monetare într-un al doilea volum, însă, după știința noastră, acesta nu a mai apărut.

Astfel, în maniera caracteristică manualelor economice apărute în România în perioada interbelică, în care se fac numeroase referiri la autori

5. Pentru o prezentare mai amplă a problematicii politicii monetare, a se vedea S. Cerna, *Politica monetară*, Editura Academiei Române, București, 2014.

6. De exemplu, B. Friedman, F. Hahn (eds.), *Handbook of Monetary Economics*, Elsevier, North Holland, 1990; J. Handa, *Monetary Economics*, Routledge, London, 2009; F. Mishkin, *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*, Pearson, Boston, 2013.

7. Principalele teme sunt totuși următoarele: definirea monedei și a formelor sale (așa-zisa problemă a „agregatelor monetare”); rolul monedei în economie; valoarea monedei; crearea monedei (oferta de monedă, emisiunea monetară); cererea de monedă; procesul de realizare (sau nerealizare) a echilibrului monetar (între cererea și oferta de monedă); efectele acestui proces de ajustare asupra economiei „reale” (așa-zisa problemă a „mecanismului de transmitere”). Într-un anume sens, cea mai importantă problemă a economiei monetare este aceasta din urmă, deoarece le sintetizează pe toate celelalte.

și lucrări din alte țări, în primul volum, intitulat *Schimbul și tehnica monetară*, se fac ample și erudite descrieri ale faptelor și fenomenelor monetare și mai puțin prezentări ale aparatului analitic adiacent sau ale pozițiilor proprii. De altfel, autorul însuși precizează: „M-am ferit să prezint opinii personale, din considerentul că știința se clădește pe opinia comună.”⁸

Adevărul este că, în general, economiștii din acea perioadă foloseau pe scară redusă aparatul matematic, știința economică fiind asociată atunci cu filozofia — în tradiția academică anglo-saxonă și cu dreptul — în tradiția continentală. Deși mulți economiști clasici și neoclasici, dintre care unii sunt copios citați de Ștefan I. Dumitrescu, au fost conștienți de necesitatea investigațiilor cantitative, ei erau lipsiți de instrumentele necesare pentru a efectua aceste investigații. Dezvoltarea tehnicilor de inferență statistică se va produce mai târziu, în anii '70, când va avea loc o adevărată revoluție empirică sau econometrică în știința economică.

Trebuie totuși subliniat că, la fel ca în cazul altor cursuri universitare apărute în România înainte de cel de al Doilea Război Mondial, documentarea bibliografică a autorului este vastă și adusă la zi. Se învederează astfel că, în acea perioadă, nu doar economiștii români formați la școlile Apusului (V. Slăvescu, V. Madgearu, V. Jinga, G. Tașcă etc.) erau la curent cu ideile economice din acea vreme și participau la schimbul de idei pe plan internațional, publicându-și în străinătate tezele de doctorat și adesea și alte lucrări, ci și economiștii formați în țară sau care și-au scris principalele lucrări în limba română (M. Vulcănescu, G. Zane, A. Tătaru etc.) cunoșteau, de asemenea, lucrările economice apărute în lume, iar operele lor au fost, între anumite limite, erudite și originale. Această împrejurare contrastează frapant cu situația gândirii economice românești din timpul comunismului, când majoritatea economiștilor români au fost complet izolați de realitățile și concepțiile economice din alte țări — inclusiv comuniste.⁹

În al doilea rând, prezentarea respectă principiile didactice (de la simplu la complex, de la cunoscut la necunoscut, legarea teoriei de practică etc.), astfel încât cititorul sau studentul să dobândească treptat o viziune de ansamblu asupra unei discipline în care coexistă aspecte instituționale și teoretice, calitative și cantitative, iar apoi să poată constata singur faptul că abordarea instituțională nu se poate dispensa de o anumită abstracțizare și, deci, de teoretizare, iar abordarea teoretică nu se poate lipsi de anumite referințe la mecanismele monetare concrete.

Această opțiune — prezentare sintetică și didactică — are, la rândul său, anumite inconveniente, deoarece abundența literaturii din domeniu face ca fiecare subiect tratat în carte să constituie obiectul unor analize mult

8. Ștefan I. Dumitrescu, *ed. cit.*, p. 30.

9. S. Cerna, *Gândirea economică românească în perioada postcomunistă*, în *Academica* nr. 4-5/2012, pp. 44-56; *OEconomica* nr. 2/2012.

Toată opera și viața profesorului Ștefan I. Dumitrescu ne arată că marea lui pasiune a fost *moneta* (nu agreea cuvântul „monedă”), mai precis unitatea monetară, pe care o definea ca fiind „o ficțiune cu funcțiune”.

Gândirea sa monetară a fost profund marcată de cameralismul german, de școala neoistorică germană, în general, iar în particular de Friedrich Bendixen și Georg F. Knapp. Pe linia lor de gândire, Profesorul a sesizat procesul de *demonetizare a aurului*, în acest punct întâlnindu-se cu Victor Slăvescu. L-a preocupat fenomenul „dirijării” monetare, cu eliminarea din circuitul internațional a monedei naționale, intenționând ca, în volumul al doilea al *Tratatului de monedă* (referitor la perioada contemporană a gândirii monetare), să se ocupe pe larg și de această problemă.

În planul gândirii monetare, influența lui Jacques Rueff a fost deosebit de stimulatorie, *noul liberalism (le nouveau libéralisme)* promovat de el punându-și amprenta pe mișcarea de idei din lumea occidentală a anilor '60-'70.

La finalul interviului (aflat în prezentul volum), Profesorul conchidea: „Moneta este un rău necesar fără de care omenirea nu poate progresa. Toate realizările din lume sunt obținute prin diviziunea muncii și cu ajutorul sistemului monetar, cu care lumea se păcălește și se lasă furată pe nesimțite. Unitatea monetară este o albie pe care curge o apă numai în direcția de la deal la vale și niciodată în sens invers. (...) Devalorizare sau valorizare nu poate exista, fiindcă unitatea monetară nu are și nu este o valoare. Este numai o putere de transfer întotdeauna mai mică azi decât ieri.”

O concluzie tipică pentru un liberal nominalist, pe care Bertrand Nogaro nu ar fi putut să-l califice drept o „brută deductivă”, așa cum a procedat cu Gustav Cassel. De inspirație clasică, (neo)liberalismul său este modern, fiind strâns aplicat la actualitatea contemporană, în funcție de care s-a reinnoit substanțial mereu. În multe puncte, profesorul Ștefan I. Dumitrescu se întâlnește cu marii neoliberați contemporani lui: Jacques Rueff, Walter Eucken, Friedrich Hayek, Wilhelm Röpke, Walter Lippmann și alții.

George Virgil Stoenescu

